
Yeni Sosyal Demokrasinin “Reel Sosyalizm” Aldatmacası: Sorun “Öncü Sosyalizm” miydi?*

Reel Sosyalizmin Çelişkileri, Kanada'nın Vancouver şehrindeki Simon Fraser Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden emekli bir profesör olan ve Şimdi İnşa Et: 21. Yüzyıl için Sosyalizm dahil olmak üzere Marx ve sosyalizme dair bir dizi kitabı kaleme almış bulunan ABD doğumlu Michael A. Lebowitz tarafından yazıldı. Lebowitz üç soru ortaya atıyor: “Reel Sosyalizm”in (bununla yazar 1950-1980 arasında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmi kastediyor) temel özellikleri nelerdir? Sistem kendini nasıl yeniden üretebilmektedir? İşçi sınıfının direnişi olmadan niçin kapitalizme teslim oldu?

Lebowitz, Reel Sosyalizm'in iktisadi büyümeyi ve işçi sınıfı için tartışmasız kazanımlar sağladığını ve kendini on yıllar boyunca başarılı bir şekilde yeniden ürettiğini; fakat Reel Sosyalizm'in üç esas “sınıf” –merkezi planlamacılar, fabrika idarecileri ve işçiler– arasında çelişkiler barındırdığını iddia etmektedir. Bu çelişkiler kıtlık ve ekonomik durgunluğa ve nihayetinde kapitalizme dönüşe neden olmuştur. Lebowitz'e göre, Reel Sosyalizm, Karl Marx'ın zihninde canlandırdığı sosyalizmi değil; bunun yerine, yazarın “öncü sosyalizmi” dediği deforme olmuş bir sosyalizmi temsil etmesinden ötürü çökmüştür.

Başlıktaki Reel Sosyalizm kavramının bir tarihi var: 1970'ler ve 1980'lerde komünist yazarlar bu kavramı “fiilen var olan sosyalizm”, “gerçekte var olan sosyalizm” ya da “reel sosyalizm” olarak Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalist devletler için kullanmıştır. Bu kavramlar, diğer bir dizi meselenin yanı sıra, Sovyet Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin sosyalist olduğuna inanmayanların sosyalizmin muhteviyatının ne olduğuna dair ahistorik, ütopyacı ve anti-Marksist kavrayışlarını ifade ediyordu. “Fiilen var olan” terimi sosyalizmin komünizme doğru fiili materyalist gelişiminin kavranması ihtiyacını vurgulamaktaydı. Reel Sosyalizm kavramı ve bunun varyasyonları sosyal demokratları hop oturtup hop kaldırmış ve sosyal demokratlar nerdeyse her zaman küçümseme ile yaklaştıklarını göstermek amacıyla bu kavramı ya tırnak içinde kullanmışlar ya da kavramı hakir görmek için baş harflerini büyük harfle yazmışlardır. Lebowitz de bundan farklı değil.

Kitabın altbaşlığı, Yöneten ¹ ve Yönetilen, Marx'ın sosyalizmde idarenin yükleneceği işleve dair yaptığı müzik benzetmesine atıfta bulunmaktadır. Lebowitz, Marx'ın idari işlerin sosyalizmde de varlığını sürdürmesinin gerekli olduğunu düşündüğünü itiraf ediyor ama bu benzetmenin orkestra üyesi bireylerin “bilgiyi kullanma, muhakeme etme ve irade gösterme yoluyla kendi kapasitelerini geliştirme şansından mahrum kalacakları” (26) anlamına geldiğini ileri sürerek bu benzetmeye olumsuz bir anlam yüklüyor. Marx'ın benzetmesine düşülen bu müphem şerh, Lebowitz'in öncü parti fikrine karşı girişeceği yayılım ateşinin ilk adımıdır. Bu Lebowitz'in taraflı bir şekilde Marx'ı marksizme ve Reel Sosyalizm'e karşı kullanmaya çalıştığı pek çok durumdan biridir.

Lebowitz'in Reel Sosyalizm'e dair görüşleri temelden hatalı olsa da, bazı düşünceleri dikkate değerdir. İlkın, Lebowitz "romantik anarşizm" ya da "idealist sosyal demokrasi" denilebilecek ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ve neoliberalizmin yükseliş i ile birlikte itibar kazanmış fikirlerin sofistike şekilde ifade edilmesini temsil etmektedir. Örneğin, Lebowitz'in idealist yönelimi marksizmi ve sosyalizmi onları kendi nasıl tarif ediyorsa öyle kabul eden anlayışında vücut bulmaktadır (187). Anarşizmi ise sosyalizmin devlet iktidarının işçi sınıfına geçmeden şimdi inşa edilebileceği fikrinde açıkça görülür. Science & Society dergisinde (Temmuz 2015) Lebowitz üzerine yayımlanan "Sosyalizm, Aşamalar, Nesnellik, İdealizm: Lebowitz'e Yanıt" başlıklı makalede David Laibman benzer şekilde şu noktaya değinir: Lebowitz, Marx'ın ve onun bilimsel atılımlarının inkarı ve bu atılımların yerine "anarşist ve romantik idealizmin" geçirilmesi için Marx'ın yeniden yorumlanması biçimindeki mevcut modanın bir temsilcisidir. Lebowitz'in teorilerinin dikkate değ er olmasının ikinci nedeni de şudur: Diğer pek çok sahte teori gibi Lebowitz'in teorisi de bize bir şeyler öğretmekte yahut en azından üzerine kafa yoracak malzeme sağlamaktadır. Bu noktaya daha sonra geleceğiz.

Lebowitz, Marx'ın kapitalizm için yaptığını Reel Sosyalizm için yapmak için can atmakta yani temel öğelerini soyutlama, onların hareketini ve onlar arasındaki ilişki ve gerilimleri ortaya çıkarma. Böyle bir gayret içine girmiş biri için tuhaf kabul edilebilecek bir şekilde Marx'ın kapitalizm için sunduğu detay zenginliği ile mukayese edildiğinde soyutlamalarının hiçbirini ete kemiğe büründürmüyor. Lebowitz nadir durumlarda soyutlamalarından ayrılarak gerçek dünyanın esas meselelerine dönmekte. Esasen, Lebowitz'in kitabında Sovyetler Birliği'nin gerçek tarihinden, başarılarından yahut izlediği ve onu yıkıma götüren politikalardan, en ufak bir iz yok. Öncünün gerçek üyeleri, gerçek fabrika idarecileri ve gerçek işçiler tamamen eksik. Örneğin, Hruşçov'un üç kez, Brejnev'in üç, Andropov'un bir, Gorbaçov'un beş kez adının geçmesi layık görülmüş. Bunun yerine Lebowitz'in Reel Sosyalizm kavrayışı daha çok Macar Janos Kornai gibi iktisatçıların çalışmalarına dayanıyor. Kornai'nin çalışmalarına Lebowitz'in kitabında en az 111 kez referansta bulunulmuş.

Kornai hakkında küçük bir not: Lebowitz, Kornai'yi "Reel Sosyalizm'in Macar uzmanı" olarak tanımlamakta. Bu biraz Rush Limbaugh ² için ABD politikası uzmanı demeye benziyor. İktisatçı olarak meslek yaşantısının çok büyük bölümünde kılıcını sosyalizme karşı savuran Kornai yola komünist olarak çıkmış olsa bile, bu noktada uzunca bir süre kalmadı. 1955'te Macaristan'da çalıştığı komünist gazete kendisinin işine son verdi. 1959'da Kornai, en ünlü kitabı olan Kıtık Ekonomisi'nde savunduğu görüşleriyle avrokomünizmden önce davranarak sosyalizmin sorunlarını aşırı-merkezileşmeye yükledi. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizm 1980'lerin sonunda çözülrken, Kornai Batı'ya taşındı ve neoliberal Friedrich Hayek'in hayranı haline geldi ve 1986'da Harvard Üniversitesi'nde kendisine bir profesörlük koltuğu bahş edildi. Kornai, ayrıca milyarder mali spekülátör George Soros tarafından kurulan, fonlanan ve idare edilen Central European University'de onursal araştırma profesörü olarak görev yaptı. Dolayısıyla Lebowitz'in burada eleştirdiğimiz kitabı Kornai'nin sosyalizme dönük neoliberal eleştirisi ile Lebowitz'in kendi anarşizmi ve sosyal demokratlığının bir karışımı.

Lebowitz'in Janos Kornai'nin Macar sosyalizmine dönük sürekli sağa çeken eleştirilerine yaslanması bir ironi arz ediyor: Yakın zamanlı araştırmalar gösteriyor ki Macarlar diğer Doğu Avrupa halklarının hepsinden fazla hayatın sosyalizmde çok daha iyi olduğu kanısında. ³

Lebowitz'e sosyal demokrat derken, Lebowitz'in yazdıkları ABD ve Avrupa'da kendisine sosyal demokrat ya da demokratik sosyalist diyen kişilerin genel özelliklerini yansıtıyor demek istiyoruz. Sosyal demokrasi işçi sınıfı içinde sınıf mücadelesinin, sosyalist devrimin, işçi sınıfının devlet iktidarının gerekliliğini küçümseyen ya da tümünden inkar eden bir siyasal akım olageldi ve hala da böyle olmaya devam ediyor. Sosyal demokrasi, sınıf işbirliğini destekler ve kapitalizmi reformlar ve düzenlemelerle iyileştirebileceğini umar. Pek çok sosyal demokrat teorisyen gibi Lebowitz de zamandan bağımsız, sınıfsız, soyut bir "insani gelişim" ahlaki idealine öncelik veren bir sosyalizm vizyonu öneriyor (17). Sosyal demokratların çoğu gibi Lebowitz de kendi yaklaşımını kapitalizmle Reel Sosyalizm arasındaki "Üçüncü Yol" olarak değerlendiriyor (7). Lebowitz'in sosyalist vizyonu, Çin, Vietnam, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba ve Laos'taki sosyalist inşa süreçlerini değerlendirme dışı tutarak ya da çok az göz önüne alarak Avrupa-merkezci olmayı sürdürüyor.

Bugün, sosyal demokrasi kendisini yeniden pazarlama sürecinde. Bu ilk kez de olmuyor. II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD ve Batı Avrupa'daki siyasi süreç sağa yöneldiğinde de bunu yaptı. Savaş sürecinde Sovyet sosyalizmi ile müttefik olan sosyal demokrasi, Soğuk Savaş süresince sosyalizme düşmanlık türetti. Bu dakikadan itibaren sosyal demokrasi kendisini "demokratik sosyalizm" olarak adlandırmaya başladı. Bu yeniden pazarlama süreci, abartılı bir anti-komünizm taşıyan ve sosyal demokrat partilerin programlarından marksist formülasyonların çıkarılmasını içeren Sosyalist Enternasyonal'in Frankfurt Deklarasyonu (1951) ile ete kemiğe büründü.

1990'dan bu yana ise sosyal demokrasi kendisini "21. Yüzyıl Sosyalizmi" olarak yeniden pazarlamaya çalışıyor. Lebowitz ve partneri Marta Harnecker ⁴ özellikle bu kavram ile özdeşleşmiş durumdadır.

2008'deki finansal çöküş yeni bir yeniden pazarlama çabasını gerekli kıldı. Zira Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda ve başka yerlerde sosyal demokrat partiler kemer sıkma politikalarının dayatılmasında etkili olan hükümetlerde yer aldılar ve kendilerini eski destekçilerinin öfke ve hoşnutsuzluğunun hedefinde buldular. Netice itibarıyla, sosyal demokrasi bu kez kendisinin güncellenmiş, "kemer sıkma politikası karşıtı" bir versiyonu ile ortaya çıkmayı denedi ki bu versiyon kendisini en iyi Yunanistan'daki SYRIZA'nın "yeni tarz" sosyal demokrasisi ile örnekledi. Fakat bu yeniden pazarlama girişimi Haziran 2015'te SYRIZA'nın Yunan halkının büyük çoğunluğunun iradesine alçakça ihanet etmesi ile onur kırıcı bir başarısızlık yaşadı. SYRIZA'nın lideri Alman bankalarının kemer sıkma taleplerine boyun eğdi. Şimdi SYRIZA içinde bir hizipleşme süreci yaşanıyor. ⁵ Lebowitz elbette bu metni sosyal demokrasinin mevcut krizinden önce kaleme aldı; ancak kendisi de aynı çelişkileri paylaşıyor. Bu durumdaki büyük ironi şu ki Reel Sosyalizm'in tarihine saldırırken sosyal demokrasinin en parlak dönemini ortaya çıkaran gerçekliğin kendisine de hücum etmiş oluyor.

Kapitalizme sistemik bir alternatif sunan sosyalist kampın yokluğunda sosyal demokrasinin altın çağı (ya da ABD'deki Yeni Düzen [New Deal] sosyal devlet politikaları) sona erdi. 2015 yılında kapitalist sistem artık 20. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal demokratik uzlaşmaları istemiyor, bunlara gereksinim de duymuyor. 20. yüzyılda işçi sınıfına verilmiş her tavizi geri almak yönündeki dizginsiz arzusuyla finans kapital, krizin faturasını kemer sıkma politikaları ile kamu

harcamalarını, kamu istihdamını ve toplumsal refah harcamalarını kısarak diğer sınıfların sırtına yıkmayı mümkün ve gerekli görüyor. Dahası, mali spekülasyon dışındaki yatırım fırsatları giderek daha zor güvence altında tutulurken, sermaye gözüne çarpan her şeyi özelleştirmeye çalışıyor ki bir zamanlar kamusal iktisadi alan denilen sahaya girebilsin. ⁶ Üçüncü yolun altından kalkabileceğinden çok fazla...

Lebowitz'in de dahil olduğu sosyal demokrasi tarzının belli bazı özellikleri var. Kaba bir anti-komünist konumlanmadan ve terminolojiden kaçınıyor. Lenin ya da leninizmi açıktan reddetmiyor; "Öncü Sosyalizmi"ni reddediyor. Stalin konusunda takıntılı olan ve genelde Sovyetler Birliği'nin sorunlarının köklerini Stalin döneminde bulan pek çok sosyal demokratın aksine, Lebowitz Reel Sosyalizm'in sorunlarının 1950 sonrasında, çoğunlukla da Stalin dönemi (1924-1953) sonrasında ortaya çıktığını görüyor.

Yanıtlarındaki bariz zayıflıklara rağmen Lebowitz sosyalizmin çöküşündeki üç temel soruna değinir: Birincisi, sosyalizmi yıkan Perestroyka reformlarına zemin hazırlayan iktisadi sorunların (kısaca ifade edilecek olursa "durgunluk") temelinde ne vardı? İkincisi, kapitalist restorasyona cevaz veren reformları tesis eden sosyal demokrat ya da neoliberal fikirlerin maddi zemini neydi? Üçüncüsü, neden işçi sınıfı kapitalist restorasyona karşı başarılı bir direniş örgütlemeyi beceremedi?

Lebowitz, reformlara neden olan problemlerin sosyalizme dışsal koşullardan kaynaklanmadığı (örneğin, Sovyet Rusya'daki düşük kalkınma düzeyi) fakat sistemin işleyişine içsel olduğunu söylüyor. Kornai'nin izinden giden Lebowitz, Reel Sosyalizm'in en önemli özelliğinin her yerde mevcut olan kıtlık olduğunu iddia ediyor. Tüketici malları kıtlığı, emek kıtlığı ve yatırım kıtlığı geri kalmaktan değil; sistemin işleyiş biçiminden kaynaklanıyordu. Merkezi planlamacılar ekonominin istikrarlı şekilde büyümesinin yanı sıra iş güvencesine ve işçiler lehine diğer hakların gerekliliğine inandılar. Büyüme, fabrika müdürlerinin plan hedeflerini tutturmasını, hedefleri tutturma gayreti ise idareciler ve işçiler için maddi özendiricileri ve ikramiyeleri gerektiriyordu.

Lebowitz'e göre sistemde iç çelişkiler ve işlev bozuklukları vardı. İdarecilerin çıkarları hem planlamacıların hem de işçilerin çıkarları ile çelişki halindeydi. Plancılar iktisadi büyümede ısrar ettiler ve hedeflerin tutturulması için maddi özendiriciler sundular. İşçiler tam istihdam, iş güvenliği, iş değiştirme hakkı, fazla olmayan bir iş yoğunluğu, artan ücretler ve sabit fiyatlar talep ettiler. Hedefleri tutturmak ve ikramiye kazanmak için idareciler çeşitli manevralar yapmak zorundaydı. Fabrikalarının hedeflerini düşük tutmak için üretim kapasitesini düşük gösterdiler, niceliksel başarıyı niteliğin, ekstansif (yaygın) büyümeyi entansif (yoğun) büyümenin üzerinde tuttular, emek ve hammadde konusunda istifçilik yaptılar vs. Bu manevralar kıtlık ve iktisadi durgunluk yarattı.

Lebowitz, pek çok iktisatçı ve sözde reformcunun kıtlık ve durgunluk karşısında çözümünü idarecilerin yanında durarak, merkezi kontrolü ve işçi haklarını zayıflatmakta bulduklarını iddia ediyor. Zaten Lebowitz'e göre Reel Sosyalizm'in yıkılması kapitalist zihniyetli idarecilerin öncü plancı ve işçilere galebe çalmasını gösteriyor.

Kıtlık ve durgunluk konusundaki tüm suçu sistemin üzerine atmak Kornai ve Lebowitz'i Sovyet sisteminin reforma cevaz vermeyecek ve tümünden yıkılması gereken bir sistem olduğu sonucuna ulaştırır (154). Böylesi bir analiz, kuşkusuz, bilerek ve isteyerek kıtlık ve durgunluğa neden olan tüm objektif ve dış koşulları görmezden gelir: Rusya'nın başlangıçtaki geriliği, II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından ülkenin, büyük bir insan kaynağı da dahil olmak üzere tarumar edilmesi, doğal kaynakları çıkarmanın artan maliyeti, askeri yatırımları artırma ihtiyacı vs. Lebowitz'in yaptığı gibi bir analiz aynı zamanda Garbaçov'un özelleştirme ve piyasaya bodoslama dalmasından önceki kimi iktisadi reformların pozitif kazanımlarını da görmezden gelir. Lebowitz tarafından görmezden gelinen bu gibi faktörler İhanete Uğrayan Sosyalizm'de tartışılmıştı.^Z

Sosyalizmin altını oyan bu düşüncelerin kaynağına ilişkin sorulara yanıtların maddi zeminini Lebowitz idareci sınıfta bulmaktadır. Yazara göre, her ne kadar idareciler kapitalist değillerse de zaman içinde mülk sahibi hale gelmişler ve bir şekilde kapitalist benzeri bir zihniyet geliştirmişlerdi. İdareciler kendi kontrollerinin tamamen dışında bir sorumluluğa sahipti. Yukarıdan saptanan plan hedeflerine uymakla yükümlüydüler ve aslında kendi maddi çıkarları da buna dayanıyordu. Aynı zamanda ne bu hedefler, ne hammaddelerin ve makinaların maliyetleri, ne ürünlerin fiyatları, ne de işgücü üzerinde söz hakları vardı. İşçilerin hakları ve beklentileri nedeniyle, idareciler işçileri diledikleri gibi disipline edememekte, ödüllendirememekte, işten çıkaramamakta ya da başka bir yere kaydıramamaktaydı. Netice itibarıyla, idareciler kapitalistlerinkine benzeyen bir zihniyet geliştirdiler: Kendi özerkliklerini merkezi planlama aleyhine genişletmeyi istediler ve sorumluluklarındaki işgücünün kontrolünü kendi ellerinde tutmak istediler.

İhanete Uğrayan Sosyalizm'de küçük burjuva reform fikrinin maddi zemininin ikincil ekonomi ve onun teşvik ettiği zihniyette olduğunu saptamıştık. Bu illa ki Lebowitz'in söylediklerini çelmek zorunda değil. Lebowitz'in iddia ettiği gibi salt kişisel çıkarları gereği olmasa bile idarecilerde kapitalist bir zihniyetin ortaya çıktığı konusunda yazar haklı olabilir. Zira, İhanete Uğrayan Sosyalizm'de de gösterdiğimiz gibi bu idarecilerin önemli bir bölümü ikincil ekonomi ile içli dışlıydı. Ancak, Lebowitz sorunu böyle görmüyor ve ikincil ekonomiyi sorunun asli kaynağı olduğu fikrini reddediyor. Her ne kadar ikincil ekonominin varlığını (164) ve bunun toplumsallaşmış ekonomiden çalmayı gerektirdiğini kabul etse de ikincil ekonominin küçük burjuva bir ruh hali ortaya çıkardığını düşünmüyor. Akıl almaz bir şekilde Lebowitz ikincil ekonomiyi destekleyen çalma faaliyetinin işçiler arasındaki olumlu, sosyalist bir zihniyetin yansıması olduğunu düşünüyor (133, 139). Lebowitz, kamusal mülkiyetin işçileri her şeye sahip oldukları fikrine alıştırdığını ve bunun sonucu olarak işçilerin ne isterlerse almayı hak olarak gördüklerini iddia ediyor. İşçilerin gerçekten böyle düşünüp düşünmediğine dair ise tek bir somut delil sunmadığı gibi, böylesi bir davranışın komünist liderler tarafından desteklenen sosyalist ilke ve değerleri ihlal ettiğini kabul etmiyor. İnsan ister istemez kendi idealize edilmiş sosyalizminde de Lebowitz'in kamu mülkiyetini çalma çırpmayı sosyalist bilincin bir ifadesi olarak kabul edip etmeyeceğini merak ediyor.

İşçi sınıfı direnişinin kapitalizme dönüşü engellemek için neden yeterli olmadığı, işçilerin neden iş güvenliğini ve maddi avantajlarını yitirdiği konusuna gelirsek, Lebowitz bu konuda "öncü sosyalizmi" suçlamaktadır: Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da gelişen sosyalizm, Marx

tarafından tahayyül edilen sosyalizm değil, tepeden inmeci, deforme bir sosyalizmdi. Lebowitz'e göre, Marx'ın tahayyül ettiği sosyalizm demokratik bir şekilde işletilen iş yerlerine ve yerel toplumsal kooperatiflere dayanıyordu. Buna mukabil, Sovyet sosyalizminde disipline edilmiş, merkezileşmiş ve monolitik bir parti, her şeyi tepeden inmeci, hiyerarşik bir yapı içinde yürütüyordu. Öncü istediği kadar işçilerin ve tüm toplumun faydalanabilmesi için iktisadi büyüme amaçlı politikalar izlerse izlesin, Lebowitz, reel sosyalizmi bir "sömürü sistemi" olarak görmektedir "zira işçiler bu tercihi yapabilecek iktidara sahip değillerdir." Lebowitz'e göre "deforme olmuş marksizm işçilerin kendi faaliyetleri üzerinden kapasitelerini geliştirmeleri ve kararları kendilerinin vereceği iktidara sahip olması" fikrini reddeder "yapmak" ile "düşünmek", işçiler ve liderler arasındaki ayrımı kalıcılaştırır. Sonuç olarak, işçiler Reel Sosyalizm'den fayda sağlamış olsalar da, Reel Sosyalizm'i kendilerinin gibi hissetmemişler ve onu savunacak kurumlardan mahrum kalmışlardır.

Lebowitz'in argümanı kimilerinin aklını çelebilir zira çok bilinen bazı olgulara yaslanıyor. Sovyetler Birliği, leninist öncü parti tarafından yönetiliyordu. Nomenklatura sistemine dayanan ve yerel liderlerin yukarıdan tayin edildiği ve yukarıya karşı sorumlu olduğu Sovyet sosyalizmi, iktisadi hedefleri belirlemede güçlü, yukarıdan-aşağıya örgütlenmiş bir bileşen içermekteydi. Lebowitz işçilerin Reel Sosyalizm'de kapitalizmle mukayese edilmeyecek kadar geniş güvenlik ve hakka sahip olduğunu inkar etmiyor. Tam istihdam, iş güvenliği hakkı, görece az bir iş yoğunluğu, artan ücretler, sabit fiyatlar ve iş değiştirme hakkı gibi kazanımları Lebowitz, işçi sınıfı için "muazzam kazanımlar" olarak değerlendirse de Sovyet sisteminin otonom işçiye ve yerel kooperatiflere dayanmadığı için Marx'ın sosyalizm tahayyülünden ayrıldığını iddia ediyor. Ancak Lebowitz'in bu argümanı yalnızca hatalı değil; Marx'ın da yanlış yorumlanmasına dayanıyor.

Her şeyden önce, Lebowitz'in Marx'ın sosyalizm vizyonu diye sunduğu şey tamamen aldatıcı. Lebowitz, Marx'ın sosyalist gelişmenin aşamaları konusundaki fikirlerini düpedüz görmezden geliyor. Lebowitz, öncü sosyalizmin karar verici mekanizmaları yukarıda toplayarak düşünme ve yapma arasındaki bölünmenin üzerinden gelmediği için Marx'ın sosyalizm vizyonunu yansıtmadığını ileri sürmektedir. Bu tam manasıyla yanlış ve bir el çabukluğu marifet. Lebowitz, Marx'ın komünist aşama tarafından takip edilen sosyalist aşamaya dair görüşünü, Reel Sosyalizm'in yetersiz kaldığını göstermek için kullanmaktadır. Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde Marx, sosyalizmin neden aşamalar halinde gelişmesi gerektiğini anlatır. Ancak belli bir gelişim aşamasında, sosyalist toplum kapitalizmin "doğum lekelerini" geride bıraktığı noktada fikri ve fiziki emek, kentle kır arasındaki ayrımın ortadan kalktığı, her bir kişinin serbest gelişiminin toplumun tamamının gelişimine bağlı olduğu komünist topluma geçilecektir. Toplumun "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar" ilkesi uyarınca örgütlenebilmesi anlamına gelen komünizm, yeterli gelişkinlik ve bolluk sosyalizmin "herkese emeğine göre" ilkesi gereği yaratıldıktan sonra ortaya çıkabilir. Marx'ın ne söylediğini göz göre göre dikkate almayıp ardından da bir otorite olarak Marx'ı kullanarak Sovyet sosyalizminin eleştirisini yapmaya çalışmak en hafif şekilde söyleyecek olursak sahtekarca.

Marx açıkça söylememiş olsa bile, düşünmek ve yapmak arasındaki bölünmenin ortadan kaldırılabilmesi ve tam insani gelişkinliğe ulaşılabilmesi için istihdam, yiyecek, giyecek, barınma, sağlık, boş zaman ve eğitim - kültür düzeyinin yükseltilmesi gibi insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği barizdir. Kaldı ki, bunları insanlık tarihinde hiçbir toplum Sovyetler Birliği'nin kendi halkına sağladığı kadar hayata geçiremedi. 1980'lere geldiğinde Sovyet halkı

dünyadaki en yüksek okuma yazma düzeyine sahip olan, en çok kitap ve dergi okuyan ve en çok müze ve konsere gidebilen halktı. Eğer bu insani gelişme değilse, insani gelişme nedir? Eğer düşünme ve yapma arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması için gerekli altyapıyı bunlar oluşturmuyorsa, ne oluşturacak?

Lebowitz'in "öncü sosyalizm" eleştirisinin bir boyutu, Marx'ın işçi ve yerel toplumsal kooperatiflere dayanan bir sosyalizm tasavvuru olduğuna ilişkin düşüncesidir. Lebowitz ne kadar parlatırsa parlatsın, bu düşünce Marx'a ait değildir. Marx'ın "kendi kendine çalışan ve kendi kendini yöneten komünler" ifadesi, Paris Komününde yaşananları anlattığı "Fransa'da İç Savaş (Birinci Taslak)" [8](#) içinde yer almaktadır. Marx, işçi kooperatiflerine dair en detaylı değerlendirmesini başka bir yerde yapmış ve bu kooperatiflerin kapitalizmdeki işlevselliği ile ilgilenmiştir. Marx, "Uluslararası İşçi Birliği'nin Açılış Konuşması"nda (1864) işçi sınıfı açısından 1848'den beri yaşanan en önemli iki gelişme olan işçi kooperatiflerinin ortaya çıkması ve "İngiltere'de Günlük Azami On Saat Çalışma Yasası"nın kabul edilmesinden övgüyle bahsetmiştir. Bu "deneyler"e değer atfetmiştir atfetmesine; ancak "işçilerin gündelik faaliyetlerinin dar çerçevesi içinde tutulması halinde" kooperatiflerin asla "kitleleri özgürleştiremeyeceği gibi gözle görülür bir şekilde yoksulluklarının yükünü de azaltamayacağı" hususunda uyarıda bulunmuştur. Marx "kooperatifleşen emek ulusal boyutlara taşınmalı ve sonuç olarak, ulusal araçlarla büyütülmelidir" demiştir. Bu, işçilerin "politik iktidarı fethetmesini" gerektirmektedir. Marx'ın sosyalizmin (yerelden ziyade) ulusal bazda bir işbirliğine karşılık geldiği ve ancak işçilerin devlet iktidarını fethetmesinin ardından gerçekleşebileceği düşüncesi, Sovyetler Birliği'nde yaşananların önceden habercisi gibidir. Marx'ın düşüncelerinin, Lebowitz'in özerk işçi ve yerel kooperatiflere ilişkin düşüncesi ile bir ilişkisi yoktur. Lebowitz'in Marx'ı Sovyet sosyalizmine karşı kullanması, en iyi ihtimalle yanıltıcı, en kötü ihtimalle ise sahtekarca bir girişimdir.

Lebowitz'in öncü sosyalizme dair argümanının bir diğer boyutu da şudur: Tepeden inme öncü sosyalizm işçilere kimi faydalar sağlasa da onları aynı zamanda silahsızlandırmış ve güçsüzleştirmiştir. Bu nedenle, Garbaçov reformları sosyalizmi yıpratmaya ve işçilerin refahının altını oymaya başladığında, işçiler sosyalizmi ve kendi çıkarlarını savunmak konusunda hazırlıklı değillerdi. Lebowitz'in tespit ettiği problemi kabul etmek için illa da onun sosyalizmin "deforme bir marksizm" olduğu fikrini de kabul etmek gerekmez. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde (SBKP) bazı şeyler bir Garbaçov ve onun işbirlikçilerini ortaya çıkaracak ve bunların karşılarında herhangi bir dişe dokunur siyasi mücadele ile karşılaşmadan partiyi iyice zafiyete uğratmasına, sosyalizmin altını oyarak karşı devrimi örgütlemesine izin verecek kadar bozulmuştu. Bu hiçbir direniş olmadı anlamına gelmiyor, fakat diğer komünist liderlerin, parti kadro ve mekanizmalarının ve işçi sınıfının gösterdiği direniş, Garbaçov karşı-devrimini durduracak yahut ciddi şekilde yavaşlatacak kadar bile etkili değildi. Ancak sorun öncü sosyalizm miydi?

Eğer Lebowitz Reel Sosyalizm'in başarısızlıklarını yanlış kavranmış bir öncü fikrinin üzerine yıkmaya çalışıyorsa, en azından Reel Sosyalizm'in tarihinde öncü partinin kökeni, doğası ve rolü üzerine bir açıklama yapması beklenir. Yazar bunların hiçbirini yapmıyor. Bunu yapmadığı gibi öncü parti fikrinin Lenin'den çıktığını, yahut Komünist Manifesto'daki şu cümlelerin öncü fikrinin habercisi olduğunu dahi kabul etmiyor: "Komünistler tüm hareketin çıkarlarını temsil ederler... Komünistler hareketin gelişme sürecini, koşullarını ve nihai genel sonuçlarını kavrar."

Lebowitz, Friedrich Engels'in sosyalizmin merkezi örgütlenme ve otorite olmadan işleyebileceğini savunan (ve Lebowitz'den çok da farklı olmayan) sosyalistlerle dalga geçtiği "Otorite Üzerine" başlıklı bir metin kaleme aldığına da farkında değil. Engels şöyle diyor:

Bunlar, toplumsal devrimin ilk işinin otoritenin ortadan kaldırılması olmasını istiyorlar. Bu baylar hiç bir devrim görmüşler midir? Devrim, elbette ki, en otoriter olan şeydir; bu, nüfusun bir bölümünün kendi iradesini, nüfusun öteki bölümüne tüfeklerle, süngülerleve toplarla —akla gelebilecek bütün otoriter araçlarla— dayattığı bir eylemdir; ve eğer muzaffer olan taraf yok yere yenik düşmek istemiyorsa, bu egemenliğini, silahlarının gericiler üzerinde yarattığı terör ile sürdürmelidir. Paris Komünü, silahlı halkın otoritesini burjuvaziye karşı kullanmamış olsaydı, bir gün olsun dayanabilir miydi? Tersine, Paris Komünü bundan yeterince serbest bir biçimde yararlanmamış olmakla suçlamamız gerekmiyor mu? ⁹

Lebowitz ne Lenin'in devrimci öncü ile ne kastettiğini ne de Lenin'in neden merkezleşmiş, birleşmiş ve disiplinli bir partiye devrim için ihtiyaç olduğunu düşündüğünü açıklıyor. Bu durum, oportünizmin analizini de gerekli kılmaktadır ancak bu kavram Lebowitz'in hiç gündemine girmez. Lebowitz, Çar'ın devrilmesinde, iç savaşın kazanılmasında, mülklerin kamulaştırılmasında, tarımın kolektivize edilmesinde, ülkenin sanayileşmesinde, uluslararası muhalefetin bertaraf edilmesinde, Nazi Almanyası'nın yenilmesi ve ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşasında Rus Komünist Partisi'nin oynadığı öncü rolü de görmezden gelir. SBKP'nin yani öncü partinin bu başarılardaki rolü söz konusu olunca aklı başında herhangi bir insan tarafından bu partinin hakkının verilmeyebileceğine inanmak zor. Oysa Lebowitz'in sessizliği ciltler boyunca sürüyor. Bir kişi Reel Sosyalizm'in çözülmesinde öncü partinin teorik ya da pratik zaaflarını kabul etse dahi, bu kişinin öncü parti olan SBKP'nin yokluğunda çökecek bir sosyalizmin olmayacağı gerçeğini inkar etmesi çok saçma.

Lebowitz "Öncü Marksizme Elveda" başlıklı bölümde on dört sayfanın ardından şöyle diyor: "Yukarıda (ya da bu kitabın herhangi bir yerinde) tartışılardan hiçbiri sermayeye karşı mücadelede ya da yeni sosyalist toplumun inşasında bir liderliğin gerekliliğine dönük eleştiri olarak kabul edilmemelidir" (186). Kitap boyunca öncülük fikrine dönük saldırısı veri alındığında Lebowitz'in bu açıklaması belli ki eleştirilerden kaçmak için öylesine yazılmış mantık dışı ve beceriksizce bir girişimden öteye gitmez. Hiçbir yerde Lebowitz, ne tip bir liderliğin SBKP kadar etkili olabileceği ya da sosyalizmi karşı-devrimden koruyabileceği konusuna açıklama getirmez.

Bu kitabın göze batan sakatlıklarına rağmen, Lebowitz'in idarecilerin rolü ve öncü partinin işlevine dair fikirleri marksistler tarafından daha geniş çaplı ele alınmayı ve düşünülmeyi hak eden konulara işaret ediyor. Ancak bu, yazarın anarşizmi ve vicdan sosyalizmini desteklemek adına marksizmi, leninizmi ve 20. yüzyıl sosyalizminin tarihini dehşet verici ve düzenbaz bir şekilde çarpıttığı gerçeğini değiştirmez.

*Bu makale 28 Ağustos 2015 tarihinde Marxism-Leninism Today blogunda "Reel Sosyalizmin Çelişkileri Yöneten ve Yönetilen" başlığıyla yayımlanmıştır. Çalışma, Michael Lebowitz'in aynı isimli kitabının bir eleştirisidir. Söz konusu kitap, 2014 yılında Nota Bene yayınları tarafından

Reel Sosyalizmin Çelişkileri Yöneten ve Yönetilen Türkçe yayımlanmıştır. Yazıda kitaba verilen referanslar parantez içinde sayfa numarası şeklinde gösterilmiş olup kitabın İngilizce baskısını temel almaktadır. Michael A. Lebowitz, The contradictions of Real Socialism: The conductor and the conducted (New York: Monthly Review Press, 2012).